
I. Ért e k e z é s e k.

Gondolatok a' régi és újjabb Nemzeteknek némely nevezetesebb vitézi Költeményeiről.

Freyheit ist nur in dem Reich der Träume,

Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Schiller.

1) Az Iliász.

A' Poézis' azon nemében, a' melyet Jean Paul, az újjabb Európaiakéval által ellenben, plastica poézisnak nevez, *) az Iliász örökké a' Költemények' Költeménye fog maradni. Homér' költésének fő karaktere az érzékiség, **) az Objectivitas, a' szemlélhetőség, (Anschaulichkeit,) Ő nekünk soha sem nyújt megfogást, (Begriff,) hanem mindég képet; (Bild) az ő vitézei nem halnak meg, hanem a' halál' lelketlenítő hidege körül veszi; 's ritkán hozza elő valamely személy' nevét megjelelő mellékszó nélkül; a' hajfűrtös Achájaiak, az ökörszemű Hére (a' mit Voss kelletinél szabadocskában így fordított: die hoheit blicken-

*) Vorschule der Aesthetik. 1. B.

**) Érzék: Sinn, (Kazinczy után,) tehát érzéki; sinnlich; érzékiség, Sinnlichkeit. Így az erkölcsből csináltak az erkölcsiséget.

de Here,) a' fekete felhős Kronion, 's a' t. Mely igen képletes (malerisch,) az a' két vers, VIII. 133. hol a' villám lecsap Diomedesz' lovai előtt? Dolon, Diomedesztől és Odyszevsztől elfogattatván, „megmerevedve áll ijjedtteben, halavány képpel, álla reszket, 's fennhangon öszve csapódnak fogai szájában.” X. 373. — Athéne, Achillevsz fejét körül kosszorúzza arany fellegzettel, 's ebből kisúgárol körös körül világító tűz. — Sokszor egyetlen egy ecsetvonással egész képet tud a' Költő festeni; úgy: „lehullott a' porba, még a' hideg érczen is csikorgatván fogait.” V. 75. — Így Hektor vissza vezeti a' Trójaiakat oda, „hol a' mező még tisztán kitetszett a' körül fekvő holt testek között;” VIII. 491. — Minő leírás a' Trójai tábori tüzeké a' VIII-dik Ének' végén, vagy pedig a' Rhézus' lovai' elraboltatásakor Diomedesz által a' Trójai táborban elkövetett öldöklése! X. 327.

Az érzékiséghez tartoznak a' hasonlítások is, (Gleichnisse,) a' melyek, oly sűrűn találtnak az Iliászban, hogy némely Éneknek csak nem két harmadát töltik el. A' legszebbek között egyik az, mely szerint Hektor, a' mint nagy tüzesen indul az Achájaiak felé, 's még is, midőn már reájok akad, kéntelenítetik megállani, egy kösziklához hasonlítatik, a' melyet a' zápor, a' hegy-szirtről elszakasztott, 's a' mely sebes ugrásával öszve tördelvén az erdőket, még is, midőn a' sík mezőt éri, megáll, 's többé nem hempelyeg. XIII. 137. — Ha nekünk Homér' némely hasonlításai most, alávalóknak látszanak is, mint mikor XI. 558. Ajász számárhoz hasonlítatik, kit a' gyerekek híjjába igyekeznek pálczájikkal elűzni a' vetésről; vagy mikor Menelaosz XVII. 570. oly bátor mint a' légy, a' mely, bár mi gyakran üzetessék el az emberi testtől, mindazáltal szüntelen

zsúrja, szomjúhozván az embervért: tagadhatatlan, még is hogy ezek a' hasonlítások is tökéletes érzéki valóságot (sinnliche Wahrheit,) foglalnak magokban, és hogy az egész Iliászban alig lehet csak egyre is találni, a' mely azon tulajdonság nélkül szükölködnék. Inkább, meglehet ütközni a' hasonlítások' szer felett való sokaságában, 's néha egyformaságában is: így a' XVII-dik Éneken felette sok az oroszlány, 's Horátz' mondása: „quandoque bonus dormitat Homérus,” bizonyosan inkább alkalmaztatható az efféle hasonlításokra, mintsem a' láncsa ütközeteknek leírásaira, a' melyek, bár igen sokszor forduljanak is elő, még sem fárasztják el az olvasó figyelmét; de csak Homérnál: mert az „Imitatorum servum pecus,” csak ne próbálja majmolni.

Ide tartoznak továbbá a' Személyesítések is, (personificationes.) Homér ellensége minden abstract (elvont) megfogásnak; azért ő nálla nem csak az álmok, és az álmok 11. 7. hanem a' bűn is, és a' bánatos kérelmek IX. 502. mind annyi személyek a' kik beszélnek 's munkálkodnak, repülnek és sántikálnak 's a' t. — A' frívól Voltaire nem igen tudja érzeni Homér' szépségeit; de még is gyönyörűséggel olvassa az ember, miképp' haragszik Földijére, La Motte Houdártra, *) , hogy az Iliász' egyik igen szép poétai szakaszát, IX. 502. követk. az általa készített francia fordításban, e' következő két jeges fagyos versben fojtotta el; (étranglé)

On appaise les Dieux; mais, par des sacrifices,
De ces Dieux irrités on fait des Dieux propices.
Így csak a' Francziák tudnak fordítani.

*) Essai sur la poésie épique. Chap. II.

Szint' olyan tökéletes, mint a' testes természetnek festése az Iliászban, a' lelkes természeté is. — Egy régi Író azt mondotta, hogy Homér szint' úgy a' legnagyobb Szószólló, (Orator,) mint a' legnagyobb poéta: ezt mutatja meg főképpen az Iliász IX-dik Éneke, a' mely ezen tekintetre nézve szint' annyira meg különbözteti magát, mint a' IV-dik Ének a' Klopstok Messziásában. Ott, tiszta megérett bölcsességet találunk az Odyszevsz' beszédjében; — Erőt, 's páthoszt 's energiát az Achillevszében; — szívet 's érzést az öreg Fönixében; — Észet, 's mértéket 's világosságot *) mindenütt. Légyenek bár a' Római Történetírók' czikornyás, elmejátékokkal és antithézisokkal megrakott Beszédjei, légyenek gazdagabbak az elmés fordításokban és rezzenő **) ellentételekben: egy tekintetre nézve csak ugyan kéntelenek Homérnak engedni az elsőséget; abban tudniillik, hogy Liviusnak valamennyi beszédjeit, Livius csinálta, 's az ő szószóllóji mindnyájan azon egy nyelven beszélnek, holott az Iliászban minden vitéznek tulajdon karakteréhez szabott nyelve van, 's nem de nem úgy látszik é, mint ha Homér csak úgy mint hallgató jelen lett volna az Achillevsz' Sátorában, 's csak azt írta volna fel a' mit kiki mondott az ott öszve gyülekezett Vitézek közül? Ez ám a' Génusz' isteni szikrája, a' melyet semmi mesterség nem pótolhat.

Meg nem bánja senki, ha az Iliász' IX-dik Énekében találtató beszédeket öszvevetendi az Ajax' és Ulysses' beszédével, Ovid' Metamorphozissainak XIII-dik Könyvében. Az Ovid' készülményei kétség kívül igen elmések és mesterségesek,

*) Verstand und Maas und Klarheit. Schiller.

***) Rezzenő, frappant: Gróf Dessesöffy József projectálta a' Bártfai levelekben.

csak az kár, hogy Ajax és Ulysses ily forma beszédeket el nem mondhattak. Ily mesterséges öszveszerkeztetése annyi okoknak és ámitó okoknak, (Scheingründe), inkább illik egy Római Rhetorhoz, hogy sem egy Trójánál hadakozó Vitézhez. Miképpen tehetjük fel, hogy egy Trójai vitéz, ily — francziá úl, úgy szóllván, kifejezte volna magát:

Pergama tum vici, cum vinci posse coëgi.
XIII. 349. Ez hezzeg oly hideg gondolat, mint a' jég; még is Ovidnak annyira megtetszett, hogy ugyan azon a' lapon még egyszer ismétli:

Altaque, posse capi faciendo, Pergama coepi.

XIII. 349.

Csak jobb az Odyszevsz' beszédje az Iliász' IX-dik Énekében.

Homér' ábrázolatjai szüntelen mozgásban forognak. Nem nyugszik, nem áll ott semmi; minden habzik, mozog, kereng, támad 's enyészik szemünk előtt. Az Iliász olyan, mint egy folyam, a' melynek habjain tánczolnak előttünk a' Költő' gazdag fantáziájának szünet nélkül változó képezetjei. Azért a' Költő maga, ritkán ejt egy két szóból álló Reflexiót; egyébbaránt nem tesz egyebet, csak elbeszéli a' történeteket. Ezt az elevenséget ott sem tudja Homér eltitkolni, a' hol nyugvó tárgyakat leír; illyen az Achillevsz' pai'sa, XVIII. 482. még sem állhatja meg a' poéta, hogy azon egy megszállott városból véghez vitt kiütéseket, tánczokat, szántó vető embereket, legelő nyájakat, sött menyegzői dalokat, egy komolyan bögő bikát, egy lantoló 's ahoz fenn szóval dalló fiút 's a' t. nem képzett volna ámbár a' festésnek és faragásnak, hangokat előadni lehetetlen, és így az Achillevsz' pai'sán sem lehetett. — Vóltak is kétség kívül olyan Schö-

liasták, kik az efféléket hibáknak tartották; igaz, hogy ők ilyen leírást soha sem készítettek. De hihetőleg Homér szint úgy tudta mint ők, hogy a' danoló gyerekeknek hangos szavát a' pai'son festeni nem lehet; és így engedjek meg azon Arisztarchok, hogy olvasván Homér' bájoló leírását, az ő regulájikról elfelejtkezünk.

Egy általlyán fogva az Iliászban véghetetlen bőségben meg van minden, még a' Nomen propriumok is, a' melyekkel Homér oly kevéssé fősvenykedik, hogy sokszor merő pajkosságból, mint egy gazdag tékozló, előszámlálja vitézeinek egész Genealogiáját, csak azért, a' mint látszik, hogy több személyek légyenek a' költeményben. Ez nagyon meg is egyezik az Éposz' természetével, a' mely semmit kevesebbé nem tűrhet, mint a' szegénységet és szükölködést.

A' Felsőges, (das Erhabene *) Homérban annál felségesebb, mivel ő maga nem is látszatik azt sejdíteni. Egész ártatlansággal beszéli a' Hektor' láncsájáról, midőn azt Achillevszre hánytá XX. 438. „De Athéne szeliden ellenére lehellvén, lehellelével vissza hajtotta.” A' szeretetre méltó Költő, úgy látszik, nem is sejdíti, hogy valamit mondott, a' mit a' jövő Századok elragadtatva fognak csudálni. Mikor a' Telamoni Ajász a' homályba borított csatában Zevszhez felkiált: „Teremts napot 's világosságot, 's add hogy lásunk szemünkkel; csak a' világosságban ronts el

*) Bár csak valaki jó magyar szót találna fel ennek kitételére: das Erhabene, le sublime. A' fenn hejjázó nem jó, mert inkább dorgálást, mint sem dicséretet foglal magában, és így inkább ezt tehetne: sehwürstlig, bombastisch. **)

**) Fellegező talán nem lenne rossz, a' melly szokásban is vagon.

bennünket, há' már ezt akarod"! XVII. 644. — akármelyik újabb poéta bizonyosan felkiáltott volna: „Be nagy ember"! De Homér mind ezeket természet szerint valóknak találván, egész szárazsággal így folytatja beszédjét: „O azt mondotta volt; Zeusz pedig megkönyörült rajta" 's a' t.

Homérnál egyébbaránt is a' felséges nincs a' szavakban, hanem a' gondolatokban és az ideákban, e' mellett pedig ő annyira távol vagyon a' hibás és helytelen felséges után való hajhászástól, hogy sokszor egész nyílt szívűséggel meggyónja vitézeinek gyengeségeit is; így Ajász, készülvén a' Hektorral való bajvíváshoz, VII. 194. inti az Achájaiakat, hogy Zeuszhez imádkozzanak, de csak halkkal, hogy a' Trójaiak meg ne hallják, mert, úgymond, mi nem felünk senkitől"; a' mit ő ezennel valóban nem igen mutatott meg. — Homér' Vitézei rendkívül való emberek ugyan, de még is emberek, és annál inkább megérdemlik csudálásunkat.

A' Megilletőnek is (das Rührende) *), színt' oly tökéletes művésze Homér, mint a' felségesnek. Hektor' elbúcsúzása Andromachétól VI. 398. régtől olta megemérett az Iliász' egyik legszebb darabjának, de talán a' VI-dik Ének utolsó verseinek még nem elég igazságot szolgáltatottak Homér' barátjai. Azon kevés szavakban, a' melyeket ott Hektor, Alexandrosz Öccséhez intéz, mint egy Aeól' hárfájában zengedez azon aggodalom' Echója, a' melybe ejtette ötét, szeretett Andromachéjától való elválása. Ezen szók nem kívánnak Commentárt; de ők magok, legszebb Commentárja Homér' szép lelkének.

*) Erre is jobb magyar szót kívánnék.

Szint' olyan megillető Patroklosz' halála. A' szerencsétlen vitéz' hirtelen megszeppenése, midőn diadalmas előnyomulásának közepette, körül véve a' csata' zenebonájától, egyszerre veszi észre, hogy Föbosztól levetkeztetvén fegyveréből, a' halálnak remény' nélkül által van adva, legbelsőjében rezzeneteti meg az olvasó' lelket, a' melyet úgy is bús gondolatokkal eltöltöttek az előbbéniekben néhol néhol elhintett sajdítások és jelentések, hogy Patroklosz immár halálának megy' elejbe. Közönséges Román-írók és Román-olvasók ezen előre tett jelentéseket is hibáknak fogták kikiáltani, mert hiszen, úgy mondanak, elrontják a' meglepést! (die Überraschung) Barátim, nem is volt itt Homérnak czélja, hogy benneteket meglepjen.

Mikor Andromache, felrettentve a' toronyról zajgó lármától, oda siet, 's szeretett Hektorát látja a' mezőn keresztül hurczoltatni, 's akkor elájul: mely igen különbözik ezen ajulás azoktól, a' melyek Románjainkban fordulnak elő! Feloyítja szemeit, 's Hektor! az ő első szava, legmélyebb fájdalmában is, méltónak mutatja magát arra, hogy ő Hektor' felesége. Itt csak egy szót említünk annak példájául, hogy tud Homér egy szóval is feldúlni a' lélek' minden mélységeit, 's megpengetni minden húrjait az érzékeny szíveknek. Andromache a' köfalon áll, 's látja Hektor' hóltt testét, hogy hurczoltatik Iliosz' városa' láttára; „és a' sebes lovak gondatlanul hurczolták Achája tágas hajóji felé”. XX. 464. Milyen ecset' vonása ez a' gondatlanul! „Az érzékenytelen állatok' kontrasztja a' szerető feleséggel, a' ki a' köfalon szintén el hal bánatjában, hihetetlen mely nagy lépésöre emeli az Olvasó' szánakodását.

Homér' Görögjei, — Diomedesz, ki a' fegyvertelen rimánkodó Dólont meggyilkolja, X. 455. — Achillevsz, a' ki Patroklosz' sírján tizenkét Trójai ifjút áldoz, XXIII. 175. ezek a' dúrva barbárok, nem sokkal civilizálttabbak az Irokézeknél. Achillevsz nevezetesen, Patroklosz barátjával való beszélgetés közben, XVI. 97. egyszer belsőjét oly módon fedezi fel, a' mely több irtózást gerjeszt, mint sem csudálást: „Bár csak o Zevsz atyám, ó Pallasz Athéne, és Apollon, bár csak valamennyi Trójaiak között egy sem szabadúlna ki, és a' Dánaiak között sem; 's mi egyedül elkerülvén a' pusztulást, magunk szaggatnánk le Trója' szent héjjazatjait! „— Minő óhajtás ez!

Vajmi más ember Hektor, a' szelid gondolkozású vitéz, a' ki nem dicsőségéért, hanem hazájáért viaskodik! „Csak egy jövendő jel igaz, a' haza' szabadítása!” XII. 393. Még utolsó hajvívásában is, midőn Achillevszre repíti láncsáját, nem önnön haragjáról, bár mely nagyon lobbantotta azt Achillevsz, hanem csak hazájáról emlékezik: „Bár csak, úgymond, tested egészen fogadná magába láncsámat; könnyebb lenne majd a' Trójaiaknak a' háború, ha te hullanál el a' porba, mert te vagy legveszedelmesebb ellenségek.” XXII. 287. Hektor kétség nélkül az Iliász' legszebb Karaktere; ő mindenkor szeretetre méltó, holott ellensége Achillevsz bámúlásra méltó ugyan, de sokszor gyűlölségre is. Azomba ezt is nemesíti Patroklosz iránt való barátsága, a' mely fel is oldja az egész költemény' csomóját; és ha gyűlöljük őtet, midőn Hektor' holt testét szekerehez kötve hurczoltatja a' mezőn keresztül, ismét szeretve csudáljuk, midőn Priamoszt fogadja sátorába, 's Hektor' testét néki vissza adja. Megjegyzésre méltó az is, mely nemesen hánja meg haragját, 's Agamemnonnal megbékéll. Van-

nak benne egy barbárnak minden virtussai, de sok vétkei is.

A' mellek személyek között ki kell jegyezni Agamemnon, a' ki néha jó bajnok, de a' szerencsétlenségben könnyen megcsügged, 's nem sok volna, ha Király nem volna; — meg Nesztort, a' Pyloszi hangos szószóllót, a' ki minden legkisebb előadásnak hosszú előbeszédet csinál, és mint laudator temporis acti, minden alkalommal elbeszéli fiatal korának bajnok tetteit. Más megint és jóval energiásabb karakter a' fortélyos Odyszevsz, kinek rajzolatja, valamint Antenor III. 204. azt elő adja, legjobban megismerteti velünk azt a' vitézt, a' ki szint úgy nagy lelkével mint nagy eszével, érdemessé tette magát arra, hogy különös Éposznak, (az Odysseának), fő vitézévé választassék.

Az Iliász' vitézeinek mellette még egy más világ is forog, az Istenek' világa. Homér keveset gondol azon regulával:

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit; —

sőt inkább minden földi történetnek óljalt mégyen más történet az égben, 's csak nem minden gondolatot egy Isten lehell a' vitéz' lelkebe. A' Homér' Isteneinek felsége azomba csupán hatalomban és nagyságban áll, nem pedig erkölcsi tulajdonságokban; a' Görögök az Isteneknek sajátul adták a' boldogságot, és az embereknek a' virtust. Zevsznek sines más elsősége a' hatalomnál a' többi Istenek előtt, mert egyébaránt ő elég együgyű és könnyen elámítható. De tudja is ő azt, és azért soha sem kevélykedik eszével, hanem csak hatalmával, és valóban furcsa az a' próba, a' melyre VIII. 234. az éghez szegezett arany lánczál készségét ajánlja. Látható mindaz-

által, hogy hatalmas igazán is nagy, mert a' többiek mindnyájan, 's még Hére is rettegnek előtte.

Mind az Istenek, mind az emberek megtartják állandóan karaktereiket a' költemény' kezdetétől fogva egész végig, annyira, hogy azon, a' mit valaki beszél, mindjárt megesmérhetni, melyik Isten, vagy melyik vitéz beszél, ha meg sem volna nevezve. A' karaktereknek ezen állandóságát megtartja Homér a' legkisebb környüllásokban is, p. o. az epithétumokban: így Achilleusz mindenütt a' gyors lábú, Menelaosz a' barna vitéz, Hére a' fejrkarú, 's a' t. Ezt Homér bizonyosan nem szükölködésből cselekedte, hanem azért, hogy valahányszor a' személy' neve fordul elő, mind annyiszor az Olvasó' képzelődésében, ugyan azon egy kép is elevenüljön.

II. Az Aeneisz.

Az Aeneisz' vitéze — nem vitéz. Legelső, a' mit megtudunk felőle, az, hogy felette megijjed:

Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra. 1. 92.

's legelső vitéz tette az, hogy hét — szarvast lö. 1. 188. Útjában mindenütt leginkább papokkal 's varásló asszonyokkal barátkozik, 's mikor hajóji égnek, nem segít óltani hanem csak kezd imádkozni. V. 687. — Méltó fija a' balgatag gutaütötte vén Anchizesnek, a' ki mindenhol csupa csudát lát, és mikor a' tenger' partján lovakat lát legelni, legottan tudja megmondani, hogy ez háborút jelent, III. 539. azomba minden ajtatos bölcsessége mellett is oly igen balra érti az Isteneket, hogy Krétát Itáliának nézi. III. 161. — Szint olyan ajtatosan neveli Aeneasz Askán fiját is, a' ki hasonlóképpen, nyilat téven ivére, elsöben egyet fohászkozik. IX. 624.

Csak a' X-dik Könyvben látjuk az ajtatos vi-tézt, mikor Turnus Itáliába való kikötését meg-akarja gátolni, legelső hadi tetteit elkövetni, X. 309. kivévén azokat, a' melyeket Trója' gyűladá-sakor kétségbe esésében végre hajtott, 's a' II-dik Könyvben maga magáról elbeszéli. Mind e' mel-lett ő a' szenvedhetetlenségig kérkedő: mikor azt mondja magáról:

Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus. I. 378.

vagy pedig fijától ekképpen búcsúzik el:

Disce puer virtutem ex me, verumque laborem;—
Sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas et avunculus excitet Hector. XII.
435.

akkor nehéz tartóztatni magát a' nevetéstől: de midőn azon egész szép Scénát, hol a' haldokló Lauzusnak megígéri, hogy őtet és fegyvereit szü-léinek kiadandja, egyszerre elrontja ama' bolond kéréssel:

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneae magni dextra calis. X. 809.

már akkor bosszónkodni kell rajta.

A' szerencsétlen Didóval kezdett szerelmes-kevése is szint' úgy nem igen dicsőségesen vég-ződik: botránkoztató naivsággal megvallja néki:

— Nec conjugis unquam
Praetendi taedas, aut haec in foedera veni. IV. 337.

és midőn a' szegény elhagyattatott a' kétségbe eséssel küszködik, a' gyönyörű gavallér csende-sen alszik hajójában, 'rebus jam rite paratis. IV. 555.

Vajmi más karakter az Aeneász' nagy ellensége Turnus! Tagadhatatlan, hogy a IX-dik Könyvtől fogva, hol tudniillik Turnus legelőször megjelenik, az Aeneisz sokkal érdeklőbb, (interessant) mint az előbbeni Könyvekben. Ő, — az Aeneisz' Hektora, — meg nem ijjed, látván az ellenség' hajójit nimfákká változni:

Nil me fatalia terrent, így kiált fel,
Si qua Phryges prae se jactant responsa Deorum.
IX. 153.

Hogy lármázik és panaszkodik, midőn Júnó hajóra csalja a' csata' zajjából, 's akarátja ellen elviszi a' tengerre! X. 668. Be hathatós, és felemelkedett az ő beszédje Latinus' tanácsában! XI. 377. Hogy akar ő hazájáért, jegyesséért, becsületéért, mindent kockára tenni, lethumque pro laude pacisci! XII. 48. Az az ember, a' ki utolsó ütközetéhez készülvén, csak láncsáját szállítja meg, csak attól vár segedelmet, csak ugyan nagyon különbözik a' „Semivir Phryxtól, a' ki: — Socios, moestique metum solatur Iuli, Fata docens, XII. 110. Ezt csak a' babonáság és a' jövendölésekre való bizakodás teszi vétezzé.

Turnus' halála méltó életére. Elestének oka nem gyengeség, hanem csak az a' környülállás, hogy siettében tulajdon kardját idegennel felcserélte, a' mely most az Aeneász' halhatatlan páisán széllyel pattan; 's nem előbb, mint mikor az Erynnis rettegteti, nagy lelke megcsügged:

— Non me tua fervida terrent
Dieta; ferox; Di me terrent, et Juppiter hostis.
XII. 893.

'S hogy puhább és szeretetre méltóbb érzésekre nézve is, alább való ne légyen ellenségénél, lát-

jük életének utolsó pillanatjában ugyan azon fiúi szeretettel, a' mellyel Aeneász anyyira szeret dicsekedni, őtet is öreg attyáért könyörögni. — Turnus kétség kívül az Aeneisz' legszebb karaktere; semmiféle vétek, sőt még gyengeség sem becsteleníti. Hát az igazság is, nem az ő részéről áll é? Hiszen ő hazájaért s jegyesséért viaskodik.

A' mellék személyek az Aeneiszben többnyire nem sokat érnek, kivéven mindazonáltal Nízust és Euryalust, Pallászt, Mezentiumot, Lauzust, és a' dicső Ramillát, a' ki Tasszó' Klorindájának, (a' megszabadított Jeru'sálemben), nyilván előképül szolgált.

A' festés' érzeki tökéletességére és eleven-ségére nézve, Virgil méltó vetélkedő társa az Iliász' Éneklőjének. Sokat ugyan mind kettőjökön segített a' nyelv, a' melyben irtak, s az efféle szépségek fordíthatatlanok. Ki fordíthatná p. o. más nyelvre, minden bájjával együtt e' következő verseket:

— magno misceri murmure pontum, I. 124.
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
II. 301.
Genua labant vastos quatit aeger anhelitus artus.
V. 432.
Illi inter sese magna vi brachia tollunt. VIII.
452.
At tuba terribilem sonitum procul aere canoro
Increpuit: Sequitur clamor, coelumque remugit.
IX. 503.

De ott is, hol a' szépség nincs a' hangokban hanem a' képekben, Virgil fellyül haladhatatlan művész. Nem látjuk e' szemeinkkel a' hold fényét a' tengeren, midőn ezt olvassuk:

— Splendet

— Splendet tremulo sub lumine pontus. VII. 9.
Lehet é ennél elevenebb leírást gondolni:

— spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arena. XII.
339.

E' következendők valóban inkább festve vannak, mint sem leírva: Trója' gyűladása, II. 298. Herkules' viaskodása Cacus-szal VIII. 189. Nízus' és Euryalus' éjjeli vándorlása, IX. 314. Kamilla halála. XI. 816.

A' hasonlításokkal mértéklétesebben él Virgil, mint Homér, de szint' oly szerencsésen. Itt csak kettőt hozunk elő, úgymint:

Qualis saepe viae depressus in aggere serpens etc. V. 273. és: Mugitus veluti quum prima in proelia taurus etc. XII. 103.

Már a' Régiek is azt hányták Virgilnak szemére, hogy sokat Homérből kölcsönözött. Ő maga ezt nem is tagadta, de avval mentegette, hogy könnyebb Herkulestől kicsikarni buzogányát, mint Homértól egy verset. Mit érhet, mit nem érhet ez a' mentség, nem akarjuk fejtegetni; e' következendő versek legalább, majd szóról szóra Homérből vannak fordítva:

Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum. IX.
106.

Corruit in vulnus, sonitum super arma dedere.
X. 488.

Haec alternanti potior sententia visa est. IV. 287.

Aeneász' lemenetele az Orcusba, az Odyszeából van véve. Nem külömben az Anchizés' temetésén tartatott játékok nagyon szolgai módon a' Patrok-

— *quaerit pars semina flammae*

Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit, sylvas. VI. 6.

Oly közönséges dolgot, (tüzet rakni) oly czi-
frán kimondani, nevetséges; a' kép' élelvensége
nem nyer benne semmit, és a' csupa elmefutta-
tásnak nincs mit tennie a' vitézi költeményben.

A' puha, gyengéded érzesü Virgil, különös
előszeretettel, (*con amore*) festi a' megillető Scé-
nákat. Evándér' búcsúzása a' fíjától VIII. 560. 's
halálán való kesergése XI. 152. Homér' legszebb
darabjai mellett helyet foglalhatnak. Megillető a'
Lauzus' halála is, és a' dúrva Mezentius' fájdal-
ma, X. 789. de mindenek felett megillető a' sze-
rencsétlen Turnus' végső sorsa, a' ki Aeneász ke-
zétől elesik. Külömben is az utolsó Könyv talán
legszebb az egész munkában.

III. A' megszabadított Jeru'salem.

A' keresztény Vallás, a' romantikai poézisnak An-
nya; de főképpen több tekintetekre nézve annya
a' megszabadított Jeru'salemnek. Itt nem szen-
vedelem (*Leidenschaft*), nem Helena, nem La-
vinia, hanem Idea, még pedig vallásbéli Idea
élteti 's eltölti az egész költeményt; a' Szent-Sir
elfoglalásának Ideája. Ennek következésül a' meg-
szabadított Jeru'sálem' Vitézei véghetetlen több
erkölcsi méltósággal 's felemelkedettséggel fel van-
nak ruházva, mint akár Homér' akár Virgil' Vité-
zei. Oly tiszta 's felséges gondolkozású embert,
mint Goffrédot, amott híjjába keresünk? —

— *pian di fè, di zelo, ogni mortale*
Gloria, imperio, tesoro, mette in non cale. 1. 8.

Ő ki itt a' koronát viseli, a' költemény' fő vité-
ze, erkölcsi becsére nézve is legelső: ezt Aga-

'memnon 's Aeneász felől mondani nem lehet. Ide-ájától, 's egyedül csak attól lelkesítve, az Egyiptomi követeknek 11. 81. nemes egyszerűséggel azt jelenti: hogy ötet nem hadi dicsőségre vagy uralkodásra való vágyás, hanem egyedül az Úr' keze vezette ide; 's ez a' Szent ihletés valóban egyenlő mind a' jó mind a' bal szerencsének közepette; sehol sem látjuk, hogy valamely nemtelen indulattól elragadtatnék, vagy felséges céljáról elfelejtkeznek.

Tasszónak kétség kívül sokkal gazdagabb téremtő képzelése vagy on mint Virgílnak. Az Aeneiszben alig találhatik Karakter, az Aeneászén és Turnusén kívül. Tasszó pedig, be sokféle Karakterfestéseket állít előnkbe! Tankréd és Rináldo, Argánt és Szolimán, sőt az Asszonyok is, Erminia, Klorinda, és Armida, mint tökéletesen lerajzolt 's kifestett Karakterek, a' kik nélkül az egész munka el nem lehet.

Megjegyzésre méltó, és szint' úgy a' keresztény vallás által megfinomított erkölcsi érzésnek következése az is; hogy ámbár a' Költő el nem titkolja tőlünk, miképpen a' köz Soldatesca az elfoglalt városban nagy kereszténytelenül, dühösködött légyen, XIX. 30. még is a' keresztény Vezérek között soha egy sem követ el olyan alá valóságot, millyen p. o. egy fegyvertelen embernek megölettetése, valamint ez a' Görög és Római vitézeknél néha néha megesik. A' nagylelkű Tankréd, alig ébredvén fel ájulásából, legelsőben is ellensége' temetéséről gondoskodik, 's azt kérdi:

— Adunque resta

Il valoroso Argante ai corvi in preda?

Ah per Dio, non si lasci, e non si frodi

O della sepoltura o delle lodi. XIX. 110.

Rinaldo megtartja legdühösebb ellenségének Armidának életét, sőt fogadja, hogy őtet vissza vezetendi birodalmába. XX. 134. — Nem úgy bánt Achilleusz a' Hektor' holttestével, sem Aeneász a' szerencsetlen Turnussal.

Fellette érdeklő Erminia boldogtalan szerelme Tankréd iránt, 's alig lehet érzékenyitőbb valamit gondolni, mint Erminia csendes meláncholiájával eltöltt andalgásait és siránkózásait a' Jordán melléki pásztoroknál, a' melyek már azért is a' Munka legszebb darabjai közé valók, mivel elmejátékokkal nincsenek elhidegítve, a' mi egyébként poétákon nem igen ritkán megtörténik. VII. 19. *) — Nagyon megillető Scéna az is, hol Erminia a' megsebesedett és holttnak nézett Tankrédot megtalálja; csak az valóban kár, hogy meg nem tudjuk, úttolyára mind kettővel mi lett légyen? Igaz, hogy Jeru'sálem meghódoltságával a' Költeménynek kellett végeződni.

A' megszabadult Jeru'sálem' meséje, (die Geschichtsfabel,) 's a' történetek' egymásba való füzése sokkal nagyobb mesterséget mutat, mint akár az Iliászé akár az Aeneiszé. Sokan hibának nézték a' Szofrónia és Olindo' történetét, mint felesleg valót, és a' fő történethez nem tartozót: de minekutánna ez az Epizódium oly igcu szép, hogy magában is derék költeményt tehetne, én nem merek azon Arisztárchokkal egyet érteni, főképp' azért is, mivel ezen melléktörténet első alkalmatosságot nyújt a' dieső Klorindának, — ama' Virgili Kamilla' sokkal jobb mássának, — megesmértetésére. Inkább pedig merném azt állítani, hogy az Askaloni Öreg az ő földalatti folyamos barlangjával, csak „purpureus late qui

*) Igen szép magyar fordítását ezen darabnak l. a' Bártfai levelek a' 176. lapon.

splendeat pannus” és hogy a’ Költőnek itt azt lehet, mondani: „Sed nunc non erat his locus.” — Még szívesebben, gondolom, minden Olvasó el lehetett volna a’ Rináldo Genealógiájának szöszaporító elbeszélése nélkül, XVII. 90., a’ mely, Tasszó dölyfös pártfogóján kívül senkit sem érdekeszálhatott.

Más részről, Armida’ történetei mely csudálásra méltó mesterséggel belé vannak szöve az egész költeményen keresztül! Mennyire indítja részvételnket Tankréd’ szeretete Klorinda iránt, ’s még Erminia szeretete Tankréd iránt! Lehet-e szomorúbb történetet gondolni Klorinda megöletetésénél szeretőjének keze által? Minden környüállások nem egyesülnek é szánakodásunk’ öregbítésére? Születésének ’s gyermekkori történeteinek közvetlenül előre bocsátott előszámlálása előre kettőzötteti figyelmetességünket. Az ütközet alatt, a’ mely szántt szándékkal igen környüállásosan irattatik le, perczről perczre remegve várjuk, hogy a’ hőldogtalan szerető reá esmérjen szeretett Klorindájára, ’s nem de nem szintén magunk’ mellyében érezzük a’ gyilkoló vasat, midön az a’ vitéz Szúz’ kebelébe merül? Még ez sem elég; megilletődésünk a’ legfelsőbb lépcsőre hág, midön megtudjuk, hogy lehetett volna megtartani életét, ha Aladin Kírály kaput nyitott volna Argántnak, a’ ki szabadítására akart indulni. Végtelen a’ Tankréd’ fájdalma, ’s valóban. poétai gondolat, hogy Klorinda’ idvezültt lelke enyhítse azt megjelenésével; az ilyen sebeknek nem terem orvosság e’ földön.

Már az előadásról is (Darstellung), kell szólni. Az Olasz Homér szint’ oly ragyogó festékekkel fest, mint a’ görög; ’s a’ borzasztó tárgyakat (schauerlich) szint’ oly szerencsésen festi, mint a’ kecsgettetőket (reizend). Amazok

közzül például hozzuk elő a' pokolbéli lelkek táncskozását IV. 1. emezek közzül pedig Goffrédo' álmát, hol Húgo megjelenik előtte. XIV. 4. Az étszaka' két leírásai:

Era la notte allora etc. II. 96. és:
Usciva omai dai molle etc. XIV. 1.

a' legszebbek közzé valók; valamint a' szélvész' leírása is a' táborban:

— Sono estinte or queste faci or quelle,
E per tutto entra l' acqua, il vento spira,
Squareia le tele, e spezza i pali, e svelle
Le tende intere, e lunge in di le gira.
La pioggia ai gridi, ai venti, aè tuon' s'accorda,
D' orribile armonia, che il mondo assorda. VII. 122.

De a' romantikai poézis' természetével meg-
egyezőleg, az eszmélkedő (reflectirend), poeta
gyakran előlép a' képek megöl. A' megszabadít-
tatott Jeru'sálem' majd minden Énekében erkölcsi
elmélkedésekre 's Szentenciákra akadunk, a' mil-
lyenek az egész Iliászban, talán hárman sem ta-
lálatnak. De azoknak elosztásában mindenütt ki-
látszik a' művész' keze, mert arra szolgálnak
mindenütt, hogy az előttök való történeteknek,
vagy képeknek bényomását hathatósabbá tegyék,
Így p. o. VIII. 41.

Che difesa miglior, ch' usbergo e pseudo.
E la santa innocenza al petto ignudo.

A' hosszabb reflexiók is, mivel mindenütt önként
következnek a' környülállásokból 's a' személyek'
állapotjából, nem díztelenítik, hanem inkább
megszépítik a' költeményt. Senki sem kíváná a'
megszabadított Jeru'sálemből kitörülni a' kö-
vetkezendő Sztanczákat:

Giace l' alta Cartago etc. XV. 20.
vagy pedig ezt:

Doh mira — spuntar la rosa etc. XVI. 14.
és az ellenkezőjét:

Signor, non sotto l' ombra etc. XVII. 61.
's útoljára a' Rináldo' gyönyörű monológját:

— Oh quante belle

Luci il tempio etc. XVIII. 13.

Óh valóban nem mind az hiba, a' mi Tasszóban másképpen van mint Homérban, sőt bizonyosan szabad, egy finomabb pallérozású időszakasz' számára írott költeménynek más szépségekkel is bírni, mint annak, a' mely természet' gyermekeiről, 's természet' gyermekeinek íródott.

Mit mondjunk a' beszédekről? Alét beszédje a' Goffrédo' táborában II. 62. remek munkája a' szószóllás' mesterségének; Goffrédo' feleletét, felséges egyszerűsége miatt, már fellyebb dicsértük. II. 81. Harmadik példa gyanánt szolgálhat az Armída' beszédje a' keresztény táborban. IV. 39.

Ily nagy és sok szépségek mellett, Tasszó nincs egészen egy hiba nélkül, melynek némünémüképpen mentségül szolgálhat, a' melyet mindazáltal szépséggé nem változtathat az a' század, a' melyben írt, 's a' melyet egyébbaránt oly igen megelőzött: értem azokat a' fatális elmejátszodtatásokat, (Witzeleyen) *) a' melyek, mint a' jégcsapok úgy belé fityegnek némely legszebb 's legindulatósabb előadásaiba, jég-csapok' módjára

*) A' Magyaroknak még nincs tulajdon meghatározott szava a' Witz' kitételére, de azon nem kell csudálkozni, mert hiszen a' Francziának sincs, holott ő minden Nemzetek közül legelmésőbbnek tartja a' magát: nálla még most is mind egy a' Witz és a' Lelek: esprit.

csillogtatván sokféle csudálatos színeket, de meg is hidegítvén ám az olvasót sok időre. — Mivel sokkal könnyebb, de sokkal érdemtelenebb is, egy nagy ember' munkájából a' hibákat kikeresgelni, mint a' szépségeket: megleégszünk itt egy két példával. — Nem gyerekeskedés é, a' szerelemről azt mondani!

O miracol d' amor, che le faville
Fragge del pianto, e i cor nell'acqua accende! IV. 76.

Ermínia, hosszú elválasztás után, a' mezőn találja Tankrédot, de megsebesedve 's elálélva: hólttnak tartja.

Ez alkalommal ekképpen kezd siránkozni;

In che misero punto or quì mi mena
Fortuna! Ah che veduta amara e trista!
Dopo gran tempo io ti ritrovo appena,
Tancredi, e ti riveggio e non son vista:
Vista non son da te, benché presente,
E trovando ti perdo eternamente. XIX. 105.

Melyik okos ember elhitetheti magával, hogy Ermínia, ha csak nema tartjuk Párisi Operisztának, a' határ nélkül való fájdalom' legkeserveőbb szempillantatjában, ilyen Epigrammákat foggott szóllani? Mennyivel természetesebben azt mondja Olindo a' farakáson:

— Duolmi il tuo fato,
Il mio non già, poichè io ti moro allato. II. 34.

E' kevés szók a' tisztúltt ízlés' mérőjén ezerszerte többet nyomnak, mint az egész strófa, a' melyet berekesztenek: abban tudniillik Olindo, midőn már körülötte csak nem lobbannak a' lángok, még is örökké elméskedik. (Witzelt).

Egyébként talán senki sem fogja Tasszónak igen rossz néven venni, hogy földijét Virgilt előképül választotta; valamint ezt némely kongásai (Ankläge) kelletinél világosabban is elárulják, p. o. Concilio orrendo IV. 2. és Goffrédo megsebesítése 's gyógyulása, XI. 68. Igaz ugyan, hogy Armida öve, egészen a' Régiék' Vénuszöve; de ha Armida' beszédje IV. 39. némünémüképpen a' Színon' beszédje után (Aeneisz II. K.) dolgoztott: már az ilyen lelkes, ízletes, 's úgy szólván originális utánozásban a' legfinnyásabb ízlés sem ütközhetik meg, és Virgílnak valóban nincs oka szégyelni az ilyen követőt.

IV. A' Henriáde.

A' Henriád' Költőjének, a' tárgy' választása leginkább szolgál becsületére. Páris várossának IV. Henriktól véghez vitt meghódoltatása, az előtte való történetekkel, (melyek között a' Sz. Bertalan' étszakája) valóban igen érdeklő poétai tárgy: de hogy hánt a' poéta vele? Tíz éneket eltöltött, „mit epigrammatischen Nadeln”, a' mint Schiller mondja; azokkal egy ideig csiklándoztatván az Olvasó' értelmét, de üresen hagyván képzelését, 's szívét hidegen. — Ily kemény ítélet kétségkívül próbákat kíván: im itt vannak.

A' Szent Bertalan étszakája, — minő nagy, minő irtóztató tárgy egy oly ecsetnek, a' mely bírna vele! De Voltaire' köszvényes fantáziája alig tudott egy Scénát, — a' Coligny' halálát, — festeni, 's már is elbádogyadt. Az egész történet szép hívesen megyen véghez: az Aeneisz' azon 20. versei:

Diverso interea miscetur moenia luctu etc. II. 297,
többet érnek a' Henriád' egész II-dik Énekénél.
Vessük öszve vele Schillernek NB. prózában

készített leírását *), 's mindjárt megfogjuk látni, mellyik a' kettő köz'tt a' poéta: Schillernél az ember legalább lát valamit.

A' III-dik Énekben a' Coutrasi ütközetnek leírása pompásan jelentetik előre; úgymint Henrik elakarja azt hallgatni, de Er'sébeth el nem fogadja vonakodását. Örül az olvasó, hogy imé már most valami szép eleven festést fog szemlél-
ni; utoljára mi festődik? Semmi sem. — Az egész leírás nem úgy néz é ki mint egy Armádai Bülletin még pedig rossz?

IX. Károly szörnyű nyavalyában holt meg; vére cseppenként kihatott veríték lyukain. Itt a' poétának nem kellett kigondolni semmit, csak azt kellett előadni, a' mit a' históriában talált. Lásuk hogy fogott hozzá. Azt mondja:

Son sang, à gros bouillons de son corps élançé,
Vengeait le sang français par ses ordres versé. III.25

Mit látunk? A' vért kiszivárogni a' veríték lyu-
kakon?

Nem! közönséges sebet látunk, a' melyből vér foly.

Szint' úgy furcsa látni, hogy fárasztja magát Voltaire híjjába, holmi allegóriai személyekkel, (a' politika, a' vallás, a' fanatizmus 's a' t.) akarván költését nagyobb felemelkedésre juttatni. Hogy pedig ezen célját el nem éri, leginkább abból is megtetszik: hogy az olvasó mindjárt unatkozik, valahányszor egy ilyen allegóriai személy szóllani 's munkálkodni kezd, 's azzal ketté szakasztja a' történetek' folyamatját. Annyira igaz az, hogy a' Henriád'ban csak a' történetek inte-

*) Geschichte der Unruhen in Frankreich, welche der Regierung Henrichs IV. vorangiengen, bis zum Tode Karls IX. Kleine prosaische Schriften, III. Band.

resszálnak, az előadás pedig unalmas. Mely igen különböző a Homéri Istenek' világa! Ez magában különös theatromot formál, a' mely mellett a' néző színt' annyi gyönyörűséggel mulatozik, mint a' Trója körül hadakozó vitézeknél.

Henrik álmódott utazása az égbe 's a' pokolba színt' úgy minden teremtő fantázia nélkül szükkölködik. Alig tudunk meg valamit az égben és pokolban lakozó személyekről, kivéven azt, hogy ott vannak. Bár csak Voltaire inkább páriálta volna Virgilt vagy Dantét.

A' vitézi költemény' természete felséges gondolatokat kíván; ezek pedig öszve nem férhetnek az elnevezésű játékokkal, a' melyek a' Henriád'-ban végig uralkodnak, 's e' mellett még sokszor laukadtak és izetlenek, (fade). Hallyuk csak Voltairt, miképpen a' IV-dik Énekben szabadulni sem tud attól a' magában is haszontalan gondolatától, hogy Joyeuse egymást felváltólag majd udvarnok volt, majd ismét szerzetes barát:

Cè fut lui, que Paris vit passer tour à tour
Du siècle au fond d'un cloître, et du cloître à la cour;
Vicieux, pénitent, courtisan, solitaire,
Il prit, quitta, reprit la cuirasse et la haire.
Du pied des saints autels, arrosés de ses pleurs,
Il courut de la liguë animer les fureurs,
Et plongea dans le-sang de la France éplorée
La main qu' à l'éternel il avoit consacrée.

Az első két sorban már mindent tudtunk meg, a' mit tudnunk szükséges; a' többi mind haszontalan ragaszték. — Színt' oly nevetséges Er'sébeth Királynének beszédje a' III. Ének' végén, a' melyben úgy oktatja Henriket, mint egy Oskolamester tanítványát, Fülep Királyt 's Szixtust hosszasan leírván előtte, holott azokat régen színt' úgy jól esmérí mint Er'sébeth.

Ennyi dorgálás után, már egynehány arany szemet is kell szedni: a' Henriáde csak ugyan nincsen azok nélkül.

Hathatósan rezzentő karaktervonás az, ha Medicis Katalinról, midőn Coligny' fejét hozzák néki, a' mondódik:

Médis la reçut avec indifférence,
Sans paroître jouir du fruit de sa vengeance,
Sans remords, sans plaisir, maitresse de ses sens,
Et comme accoutumée à de pareils présens. II.

Igazán nagy vonás az is, mikor Henrik, minelutánna leírta katonájának minéműségét, ezt mondja magáról:

Je n' étais distingué qu'en marchant à leur tête. III.

Rövid, de hathatós Bourbonnak katonájához intézett beszédje III. Henrik' halála után; még hathatósabb és felségesebb ama' másik az Ivryji ütközetben:

Vous êtes nés François et je suis votre roi,
Voilà nos ennemis: marchez et suivez-moi!
Ne perdez point de vue, au fort de la tempête,
Ce pannache éclatant qui flotte sur ma tête;
Vous le verrez toujours au chemin de l'honneur. VIII.

A' Történetírók' szerint, Henrik igazán így elmondotta ezt a' beszédet; és így a' poéta' érdeme itt csak abból áll, hogy annak felséges egyszerűségét semmiféle czifrázattal nem dísztelenítette.

Noha továbbá az allegóriai személyek nem sokat érnek az Eposzban, 's távólról sem vetelkedhetnek Homér' testesébb 's velősebb Isteneivel, vagy Tasszó' ördögivel 's angyalival: még is igazán poétai gondolat az, hogy a' fanatizmus a' meggyilkoltatott Guisei Herczeg' képében, Clément Dominicánusnak megjelenik álmában, 's

azt a' Király' megölésére nógatja. A' Tizenhatok' bűvös bájos áldozatja is valósággal rémitő. A' d' Ailly' története, a' ki az ütközetben tudatlanságból tulajdon fiját öli meg, VIII. felette megillető, 's talán megállja, ha csak messziről is, a' Klorinda' halálával való öszve hasonlítást.

Utoljára még egy derék hasonlítást említünk, a' mely versent futhat más Költőknek legjobb hasonlításival:

Ainsi, lorsque les vents, fougueux tyrans des eaux,
De la Seine ou du Rhône ont soulevé les flots,
Le limon croupissant dans leurs grottes profondes,
S' élève en bouillonnant sur la face des ondes :
Ainsi dans les fureurs de ces embrasemens,
Qui changent les cités en de funestes champs,
Le fer, l' airain, le plomb, que les feux amolissent,
Se mêlent dans la flame à l' or qu' ils obscurcissent.

ekképpen, úgymond, a' polgári felforgatások, (Revolutions), egymásba keverik a' híres, és a' név nélkül való embereket.

Mit lehet már kihozni mind ezekből az észrevételekből? — Vitézi Költeménynek nem merném mondani a' Henriádét: mert:

— mediocribus esse poëtis

Non homines, non Dî, non concessere columnae;-és:

Es ist ein Ding, das mich verdreusst,
Wenn Schwindel: oder Schmeichelgeist,
Gemeines Maass als grosses preist *).

Hiszem azomba, hogy ha Voltaire allegóriai személyeit félre lódtotta volna, a' Henriád' foglalatjából, középszerű vitézi költemény' helyebe nagyon derék történeti Románt készíthetett volna.

*) Bürger,

Ott, hol nagy szenvedelmeket ébreszteni nem szükséges, ott Voltaire' és földijeinek könnyű vérrű Géníussza a' maga helyén van. De ha el sem találta az igazat, midőn így okoskodott *): „Il est certain que notre langue est plus forte que l'italienne, et plus douce que l'angloise; les Anglois et les Italiens ont des poèmes épiques; il est donc clair, que si nous n'en avions pas, ce ne servit pas la faute de la langue françoise”; — még is dicsőségére azt mondhatjuk,

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

F. S.

2.

A' Természetben való forgás vagy Keringés.

A' szüntelen való változások, pusztulások 's romlások által tartatik fenn az örök egygyformájúság a' Természetben. A' tápláló eszközök az emberekre 's állatokra nézve mindenkor megvagnak a' Földön; de magok a' Teremtések mindég változnak, egygymást kergetik, 's a' Természet Piattzáról kitaszítják. A' Szülék megelednek Gyermekeikben, és kevés esztendőök után elrontja azokat is a' Természet, 's él velek gyümöltözésének fenatartására. A' változás váraozik mind arra, valami a' Természethez tartozik. A' Matéria egyik országhól által megy a' másikba, most leszs állattá, majd plántává, majd kövé. Az Elementumokat egygy örökkévaló keringésben

*) Essai sur la poésie épique.